

АНІСІМОВ Ігор Олексійович — доктор фізико-математичних наук, завідувач кафедри радіотехніки та радіоелектронних систем Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НАУМОВЕЦЬ

Антон Григорович — академік НАН України, провідний науковий співробітник відділу фізичної електроніки Інституту фізики НАН України

НЕГРЕБА

Андрій В'ячеславович — кандидат фізико-математичних наук, декан факультету радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РОМАНЮК

Борис Миколайович — доктор фізико-математичних наук, завідувач відділу іонно-променевої інженерії і структурного аналізу Інституту фізики напівпровідників імені В.Є. Лашкарьова НАН України

Микола Григорович Находкін
(25.01.1925—03.07.2018)

ВИДАТНА ПОСТАТЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

До 100-річчя академіка НАН України
М.Г. Находкіна

Статтю присвячено пам'яті видатного українського фізика, лауреата Державних премій України в галузі науки і техніки (1970, 1997), заслуженого діяча науки і техніки (1995), лауреата премії імені Н.Д. Моргуліса НАН України (2008), повного кавалера ордена «За заслуги» (2004, 2009, 2015), доктора фізико-математичних наук (1966), професора (1966), академіка НАН України (1990) Миколи Григоровича Находкіна.

25 січня 2025 р. виповнюється 100 років від дня народження видатного українського вченого-фізика Миколи Григоровича Находкіна. Вся його професійна діяльність була пов'язана з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Микола Григорович Находкін народився 25 січня 1925 р. в с. Прохорівка неподалік від Канева. Його батько, Григорій Павлович Находкін, був хірургом, мати, Тетяна Юріївна Находкіна (Міхновська), працювала лаборанткою в медичних установах. Дід по матері, Юрій (Георгій) Михайлович Міхновський, архієпископ Української автокефальної православної церкви, у 1937 р. був розстріляний НКВС за підозрою в антирадянській діяльності.

Невдовзі після народження сина родина Находкіних переїхала до Києва. Спочатку вони мешкали в Микільській слобідці, де Микола навчався в школі. Коли почалася війна, він на власні очі бачив, як висадили в повітря мости через Дніпро, якими відступали частини Червоної армії, як вибухнув будинок Старого Арсеналу. Під час окупації Микола працював робітником-ковалем, навчався в річковому технікумі — єдиному навчальному закладі, який тоді був доступним для молодих киян.

Після завершення війни М.Г. Находкін став студентом Київського університету. Спершу він вступив на механіко-математичний факультет, але, закінчивши перший курс, перевівся на фізичний факультет. Після отримання диплома в 1950 р. він одразу вступив до аспірантури, де його науковим керівником був член-кореспондент АН УРСР Наум Давидович Моргуліс —

Колектив кафедри електроніки радіофізичного факультету Київського університету. В першому ряду другий праворуч — М.Г. Находкін, третій — Н.Д. Моргуліс. 1959 р.

засновник київської школи фізичної електроніки. З 1952 р. Микола Находкін починає працювати викладачем на кафедрі електроніки, очолюваній Н.Д. Моргулісом. Згодом на базі цієї кафедри було створено радіофізичний факультет.

У 1954 р. М.Г. Находкін успішно захистив кандидатську дисертацію «Дослідження вторинної емісії деяких металів і напівпровідників», а в 1966 р. — докторську «Взаємодія електронів і м'яких рентгенівських променів з речовиною в тонкому шарі». В 1973 р. його було обрано членом-кореспондентом АН УРСР, а в 1990 р. — дійсним членом Академії за спеціальністю «радіофізика».

У 1972 р. Микола Григорович організував на радіофізичному факультеті кафедру кріогенної мікроелектроніки, яку очолював упродовж 26 років. За його ініціативою при кафедрі було започатковано дві наукові лабораторії — електронної спектроскопії і оптичної обробки інформації та теорії середовищ. М.Г. Находкін вважав, що як наукові дослідження, так і підготовка студентів на кафедрі мають проводитися спільно з профільними науковими установами та виробничими підприємствами. Тому в 1981 р. було відкрито філію кафедри на базі Київського виробничого об'єднання ім. С.П. Корольова, а в 1989 р. — філію кафедри

з високотемпературної надпровідності на базі Інституту металофізики АН УРСР.

У 1972 р. М.Г. Находкіна було обрано деканом радіофізичного факультету (з 2014 р. — факультет радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем). На цій посаді він працював протягом 19 років і створив вискоелективну команду одноступенів, до якої входили, зокрема, його заступники П.С. Куц і П.В. Мельник, завідувачі кафедр Д.О. Городецький, В.В. Данилов, С.М. Левитський, В.І. Стріха, Ю.І. Чутов. За ініціативою Миколи Григоровича на радіофізичному факультеті було створено кафедру медичної радіофізики, яку очолив його учень М.К. Новоселець, та спеціальний факультет з перепідготовки кадрів у галузі функціональної електроніки і високотемпературної надпровідності. До викладання на факультеті він залучав провідних фахівців АН УРСР, зокрема, лекції студентам читали академіки Віктор Григорович Бар'яхтар, Михайло Семенович Бродин, Антон Григорович Наумовець, члени-кореспонденти Михайло Олександрович Кривоглаз, Володимир Григорович Литовченко, Ельмар Григорович Петров, Сергій Михайлович Рябченко, Марат Самуїлович Соскін, Петро Іванович Фомін, Мойсей Ківович Шейнкман. Сформовані тоді стиль роботи і традиції факультету значною мірою збереглися й дотепер.

Група професорів радіофізичного факультету Київського університету. Зліва направо сидять — Г.Я. Пікус і Д.О. Городецький, стоять — М.Г. Находкін, П.В. Мельник, С.М. Левитський

Багато уваги М.Г. Находкін приділяв організації науково-виробничого об'єднання «Електроніка», метою якого була координація роботи відповідних закладів вищої освіти, наукових інститутів та виробничих установ у сфері підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі електроніки, проведення відповідних досліджень та впровадження отриманих результатів у промисловість.

У центрі професійних інтересів Миколи Григоровича завжди перебувала наука. Блискучий експериментатор, він отримав низку фундаментальних результатів у галузі фізичної електроніки, фізики поверхні, нанофізики. Підсумком багаторічної наукової роботи М.Г. Находкіна стали формування і розвиток очолюваної ним наукової школи з емісійної електроніки та електронної спектроскопії, яка продовжує традицію школи фізичної електроніки його вчителя Н.Д. Моргуліса. Серед учнів Миколи Григоровича 5 докторів і 29 кандидатів наук, деякі з яких стали лауреатами Державних премій України в галузі науки і техніки.

У науковому доробку М.Г. Находкіна більш як 350 наукових праць, 41 авторське свідоцтво.

За участю Миколи Григоровича та під його редакцією видано 3 монографії.

У 1970 р. М.Г. Находкіна було удостоєно Державної премії УРСР у галузі науки і техніки за цикл робіт, пов'язаний із термопластичним записом інформації; в 1997 р. — Державної премії України в галузі науки і техніки за цикл робіт із дослідження низки нових ефектів на поверхні твердого тіла, зокрема ефекту інтерференції каналів пружного та непружного розсіяння електронів середніх енергій, використання яких дало змогу розробити нові методи діагностики поверхонь.

М.Г. Находкін керував творчими колективами українських вчених-фізиків, які працювали над розв'язанням проблеми «Фізико-хімічні, структурні та емісійні властивості тонких плівок і поверхні твердого тіла». Тривалий час разом із нобелівським лауреатом Ж.І. Алфьоровим він очолював українсько-російську програму з наноелектроніки.

Багато сил та енергії М.Г. Находкін віддавав науково-організаційній діяльності. Його характерною рисою було те, що він умів мислити масштабами не окремої наукової чи освітньої

установи, а всієї країни. Ще наприкінці 1950-х років під час виконання науково-дослідницької теми «Катод», керівником якої був Н.Д. Моргуліс, Микола Григорович об'їхав усі заводи СРСР, які виробляли електронні лампи. Результатом виконання теми стали конкретні рекомендації, впроваджені на всіх радянських підприємствах відповідного профілю.

На початку 1960-х років М.Г. Находкін активно працював у робочій групі, підсумком діяльності якої стало створення Міністерства електронної промисловості СРСР. З цього питання члени робочої групи доповідали особисто генеральному секретарю ЦК КПРС М.С. Хрущову.

Упродовж шести років М.Г. Находкін був заступником голови науково-технічної ради Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР, а також членом секції Комітету з Державних премій УРСР, головою секції та членом Президії цього Комітету, одним із засновників та першим президентом Українського комітету радіосоюзу (відділення URSI).

У 1990-х роках Микола Григорович був одним з ініціаторів створення та головою Національної ради з питань науки і технологій, членом Головної ради ВАК Кабінету Міністрів, головою та членом експертної ради ВАК України.

М.Г. Находкін входив до складу редколегій багатьох наукових видань: «Українського фізичного журналу», «Журналу наукової та прикладної фотографії і кінематографії» (видання АН СРСР), «Вісника Київського університету. Серія фізико-математичні науки», збірників «Квантова електроніка», «Фізика напівпровідників і діелектриків», «Фізична електроніка». Він також заснував і протягом 20 років був головним редактором міжвідомчого збірника «Фундаментальні основи оптичної пам'яті й середовища».

Микола Григорович був членом наукових рад АН СРСР з фізичної електроніки та голографії, кількох секцій АН УРСР, науковим керівником низки міжвідомчих наукових програм та програм Міністерства освіти України, членом Бюро Відділення фізики та астрономії НАН України.

М.Г. Находкін виступає на урочистому засіданні, присвяченому 100-літтю від дня народження Н.Д. Моргуліса. 2004 р.

До останніх днів свого життя Микола Григорович продовжував працювати як викладач. Він мав неперевершений талант зрозуміло доносити до студентів навіть найскладніший матеріал і завжди вибудовував навчальний процес з акцентом на наукову роботу. Свій багатющий викладацький досвід М.Г. Находкін втілював у трьох підручниках і двох навчальних посібниках, які й дотепер популярні серед студентів та освітян.

Держава відзначила діяльність Миколи Григоровича орденами «За заслуги» III, II і I ступенів, орденом «Знак пошани», Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР, Почесною грамотою Верховної Ради України (2002), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2004) та іншими медалями і відзнаками. У 1995 р. йому присвоєно звання «Заслужений діяч науки і техніки». У 1999 р. він став заслуженим професором Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Його ім'ям названо малу планету 8065 Nakhodkin=1979 FD3 (1989).

Микола Григорович був надзвичайно вимогливою і мудрою людиною, талановитим керівником і організатором, носієм високих моральних якостей. Його участь у будь-якому засіданні гарантувала, що обговорення буде критичним, але водночас конструктивним. Він дуже любив мистецтво, літературу, зокрема

поезію. Коли в Києві почалося масове знесення дореволюційної забудови, Микола Григорович зробив унікальну серію фотографій старих будинків, яких сьогодні вже немає.

Вдячну пам'ять про Миколу Григоровича Находкіна — видатного вченого, чудового

викладача, талановитого організатора науки і вищої освіти, прекрасну людину, патріота своєї Батьківщини — зберігають у своїх серцях його рідні й близькі, численні колеги й учні, всі, кому випало його знати і працювати з ним.

Igor O. Anisimov

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4055-7060>

Anton G. Naumovets

Institute of Physics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0853-4707>

Andrii V. Netroba

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1347-3854>

Borys M. Romanyuk

V. Lashkaryov Institute of Semiconductor Physics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1688-7588>

OUTSTANDING FIGURE OF UKRAINIAN SCIENCE AND EDUCATION

To the 100th anniversary of the Academician of the NAS of Ukraine M.H. Nakhodkin

The article is dedicated to the memory of the outstanding Ukrainian physicist, laureate of the State Prizes of Ukraine in the field of science and technology (1970, 1997), Honored Figure of Science and Technology of Ukraine (1995), laureate of the N.D. Morgulis Prize of the NAS of Ukraine (2008), full cavalier of the Order of Merit of Ukraine (2004, 2009, 2015), Doctor of Physical and Mathematical Sciences (1966), Professor (1966), Academician of the NAS of Ukraine (1990) Mykola H. Nakhodkin.

Cite this article: Anisimov I.O., Naumovets A.G., Netroba A.V., Romanyuk B.M. Outstanding figure of Ukrainian science and education (to the 100th anniversary of the Academician of the NAS of Ukraine M.H. Nakhodkin). *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2025. (1): 78—82. <https://doi.org/10.15407/visn2025.01.078>